

**ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԻ
ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

(2010-2021 թթ.)*

ՀՏԴ 027.53(479.25) + 31

DOI: 10.54503/2953-8092.2023.1(1)-25

ԼԻԱՆՆԱ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ORCID: [0009-0009-3456-0421](https://orcid.org/0009-0009-3456-0421)

Սույն ուսումնասիրության նպատակը Սյունիքի մարզային և համայնքային գրադարանների վերջին տասնամյակում ծավալած գործունեության վերլուծությունն է՝ որպես ՀՀ մարզերի գրադարանների զարգացման մոդել: Անդրադառնալու ենք մարզի գրադարանների խնդիրներին և ձեռքբերումներին՝ որպես հիմք ունենալով սեփական դիտարկումները, ՀՀ վիճակագրական վարչության տվյալները, պետական որոշումներն ու փաստաթղթերը: Վերլուծությունն ընդգրկում է 2010-2021 թթ. ժամանակահատվածը: Կարծում ենք՝ ստացված արդյունքները հնարավորություն կտան դիտարկել մարզում գրադարանային գործի կազմակերպման դրական և բացասական կողմերը:

The goal of this study is the analysis of the activity of regional and community libraries of Syunik in the last decade as a model for the development of libraries in RA regions. We will address the problems and achievements of the libraries of the region, based on our own observations, the data of the Statistical Department of the Republic of Armenia, state decisions and documents. Analysis covers 2010-2021. Period. We believe that the obtained results

* Հոդվածը ներկայացվել է 11.03.2023, գրախոսվել է 16.05.2023, ընդունվել է տպագրության 22.05.2023:

The article was submitted on 11.03.2023, reviewed on 16.05.2023, accepted for publication on 22.05.2023.

will give an opportunity to consider the positive and negative aspects of the organization of library work in the region.

Ինչպես հղել՝ Գասպարյան Լ. (2023), Սյունիքի մարզում գործող գրադարանների վիճակագրական վերլուծություն (2010-2021 թթ.), *Լրապուհ Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի* 1(1), 35-55:
[https://doi.org/10.54503/2953-8092.2023.1\(1\)-25](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2023.1(1)-25)

How to cite: Gasparyan L. (2023), Libraries Operating in Syunik Region: Statistical analyses (2010-2021), *Herald of the Armenian Library Association* 1(1), 35-55: [https://doi.org/10.54503/2953-8092.2023.1\(1\)-25](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2023.1(1)-25)

Քանալի բառեր՝ Սյունիքի տարածաշրջան, մարզային և համայնքային գրադարաններ, վիճակագրական վերլուծություն, գրադարանային հավաքածուներ, սպասարկում:

Ներածություն

Գրադարանային գործի կազմակերպումը տարբեր դարաշրջաններում ունեցել է իր առանձնահատկությունները: Այսօր գրադարանները հասարակության զարգացման անբաժանելի մասն են՝ որպես տեղեկատվություն հավաքագրող, ամփոփող և տարածող կառույցներ: Ահա ինչու վստահ կարող ենք պնդել, որ գրադարանային գործի ճիշտ կազմակերպումը կարող է իր առանձնահատուկ դերն ունենալ գիտելիքահենք հասարակության կայացման ու զարգացման բարդ գործընթացում: Ներկա ժամանակաշրջանում մեծ կարևորություն է տրվում ՀՀ մարզերի զարգացմանը, նրանցում սոցիալ-տնտեսական և մշակութային վերելքի արդյունավետության բարձրացմանը: Մարզերի մշակութային կյանքում առաջնահերթություն է համարվում նաև գրադարանային գործի կազմակերպումը¹, որն իրականանում է մի շարք խոչընդոտների հաղթահարման պայմաններում:

¹ Մարզային գրադարանների բյուջեն վերջին տարում կրկնապատկվել է <https://infocom.am/hy/article/8380> (22.05.2023):

1. Արտագաղթ – Ավելացել է բնակիչների հոսքը համայնքներից դեպի մայրաքաղաք և արտերկիր: Բնակչության նվազումը մարզերում ենթադրում է մի շարք խնդիրների առկայություն, որոնք ակամա խոչընդոտում են նաև գրադարանային գործի կազմակերպմանը:

2. Սոցիալական գործոն – Մարզերում առկա սոցիալական խնդիրները էապես նպաստում են մարդկանց մտածելակերպի վրա և ազդում կեցության ձևերի վրա: Սոցիալ-տնտեսական խնդիրները անմիջականորեն ազդում են մշակութային դաշտի վրա՝ մարդկանց մեջ մշակույթի հանդեպ առաջացնելով անտարբերություն:

3. Պետության աջակցություն – Մարզային գրադարաններն ունեն պետական աջակցության կարիք: Յուրաքանչյուր տարի հատկացվող գումարները և տրամադրվող միջոցները բավարար չեն գրադարանների գործունեության կայուն զարգացման համար:

4. Մասնագետներ – Այսօր գրադարանավարի մասնագիտությունը պահանջված չէ: Մասնագետների պակասը ևս լուրջ խնդիր է ոչ միայն մարզերում, այլ ընդհանրապես գրադարանների զարգացումն ապահովելու համար (ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ, ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ 2023, 404-418):

Հաշվի առնելով վերը նշված գործոնները՝ վստահ կարող ենք նշել, որ մարզերում գրադարանային գործի կազմակերպումը շատ ավելի բարդ գործընթաց է, քան մայրաքաղաքում:

Սյունիքի մարզի գրադարանների վիճակագրական վերլուծություն

Սյունիքի մարզային և համայնքային գրադարանները, ինչպես մյուս գրադարանները, իրականացնում են տպագիր արտադրանքի հավաքածուների պահպանում, համալրում, մշակում, գրադարանային տեղեկատվական մատենագիտական սպասարկման կազմակերպում, մարզի գրադարանների զարգացման և մեթոդական աջակցության ապահովում: Որպես մարզի մշակութային, տեղեկատվական ու կրթական կենտրոններ, ապահովելով գրականության առ-

կայությունն ու սպասարկումը, գրադարանային բնագավառի աշխատանքները, գրադարաններն առանցքային են համարում ընթերցողների հետ անմիջական շփումն ու հետադարձ կապը, տարաբնույթ միջոցառումների կազմակերպումը, մատենագիտական-տեղեկատվական, համակարգչային շտեմարանների ստեղծումը, էլեկտրոնային սպասարկումն ու տվյալների մուտքագրումը, ներհամակարգային ու միջգրադարանային բաժնույթի ծառայության կազմակերպումը, մարզի համայնքային գրադարանների, տեղական կառավարման մարմինների ու կրթական օջախների հետ համագործակցված աշխատանքներն ու ծրագրեր և այլն: Նշենք, որ ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության և Սյունիքի մարզպետարանի կողմից իրականացվող մշակութային քաղաքականության շնորհիվ մարզում ընդհանրապես գրքի սպասարկման, ընթերցանության կազմակերպման աշխատանքները գտնվում են պատշաճ հիմքերի վրա, մարզային և համայնքային գրադարանների աշխատանքները մեծամասամբ համահունչ են ժամանակի ոգուն: Հատկապես պետք է առանձնացնել ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության օգնությունն ու միջամտությունը՝ գրադարաններում վերջին տարիներին իրականացված բարենորոգման աշխատանքների, ջեռուցման և ազդանշանային համակարգերի տեղադրման և այլ հարցերում: Այդ աշխատանքների օրգանական շարունակությունն է նաև գրադարանների համար նոր գույքի ու սարքավորումների ձեռքբերումը: Մարզային գրադարանի ֆոնդերը համալրվում են տպագիր արտադրանքի գրեթե բոլոր տեսակներով՝ գրքեր, գրքույկներ, ատլասներ, պարբերական և շարունակական հրատարակություններ, տեղեկատու և հանրագիտարանային բնույթի ունիվերսալ տեսակի գրականությամբ: ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության ջանքերով 2013-2021 թթ. ընթացքում մարզի շուրջ 80 համայնքային գրադարաններին պետպատվերով անվճար հատկացվել է մոտ 9.200 միավոր գրականություն:

Սյունիքի մարզի գրադարանների մի մասը, հատկապես մարզային գրադարանը, գործունեություն են ծավալում ժամանակի

պահանջներին համապատասխան՝ յուրացնելով տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ընձեռած հնարավորությունները: Իհարկե, առաջ-ընթացը մի փոքր դանդաղ է լինում, սակայն արդեն որոշակի ձեռք-բերումներ կան (ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ, ՇԻՐԻՆՅԱՆ ԵՎ ՈՒՐԻՇՆ 1996, 68): Նշենք, որ ներկայիս զարգացումը տանում է դեպի հիբրիդ գրադարան, այսինքն՝ գրադարան, որտեղ թղթային կրիչներին զուգահեռ գործածվում են նաև տեղեկատվության էլեկտրոնային կրիչները (ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ 2002, 262): Այդ առումով Սյունիքի մարզի որոշ գրադարաններ ընդլայնել են իրենց գործառույթները:

Նշված աջակցության ծրագրերը, պետական մոտեցումը, սակայն, չի բավարարում գրադարաններում հիմնային փոփոխություններ անելու համար: Մարզի ոչ բոլոր գրադարաններն են գտնվում բարվոք վիճակում: Հատկապես շատ են գյուղական գրադարանների խնդիրները, որոնք կապված են տարածքների կարգավիճակի, վերանորոգման, գույքի ձեռքբերման, գրքային ֆոնդերի համալրման, նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման հետ: Գրադարանների շենքային պայմանները հիմնականում անբավարար են, ինչը խիստ վտանգում է գրքային ֆոնդի պահպանությունը, լիակատար օգտագործումը: Սյունիքի մարզում գործող գրադարանների հիմնախնդիրներից շարունակում է մնալ նոր գույքի ձեռքբերումը, ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով ապահովումը: Առաջնային է համարվում է Կապանի, Քաջարանի, Գորիսի, Մեղրիի, Ագարակի և Սիսիանի գրադարանների վերանորոգումն ու նոր գույքով համալրումը: Մարզում գրադարանային ծառայությունների բարելավումը դիտարկվում է գրադարաններում ժամանակակից տեղեկատվական միջոցների ներդրմամբ, ինտերնետային ցանցին միացմամբ: Գրադարանային ծառայությունների բարելավման ուղղություններից է նաև ընդհանուր գրադարանային ցանցի ստեղծումը, որի կենտրոնը կարող է դառնալ Սյունիքի մարզային գրադարանը: Ընդհանուր գրադարանային ցանցում, ըստ առաջնայնության, կընդգրկվեն քաղաքա-

յին, այնուհետ գյուղական գրադարանները, որոնք նույնպես կիրականացնեն էլեկտրոնային սպասարկում:

Առկա ձեռքբերումներն ու խնդիրներն ամրագրելու համար շատ կարևոր է վիճակագրական վերլուծությունների պարբերաբար իրականացումը: Սա հնարավորություն կտա հետազոտել դաշտը, առանձնացնել խնդիրները և գտնել լուծումները:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող գրադարանների վիճակագրական վերլուծությունը փաստում է, որ հանրապետությունում գործում է 651 գրադարան, որից մարզային՝ 10, քաղաքային՝ 117, գյուղական՝ 502, մանկական՝ 22 (ՄՈՒԻՐԱԴՅԱՆ 2022, 3):

Սյունիքի մարզում 2023 թ. գործում է 81 գրադարան, որոնցից 21-ը քաղաքային համայնքների ենթակայությամբ, 56-ը՝ գյուղական, 1-ը՝ Սյունիքի մարզային գրադարանը՝ ՀՀ ԿԳՄՍ ենթակայությամբ, 3-ը մանկական: Մարզում ընդհանուր գրադարանային ֆոնդը կազմում է շուրջ 1.094.309 միավոր: Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի 2010-2013 թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրում չորրորդ բաժինը վերաբերում է մարզի գրադարաններին²: Ըստ ծրագրի՝ գրադարաններն ունեն հարուստ գրադարանային ֆոնդ, սակայն գրականության հիմնական մասը հնամաշ է, ինչպես նաև մարզում մեծ կարիք կա մասնագիտական գրականության: ՀՀ Սյունիքի մարզում պետական բյուջեի հատկացումների շրջանակներում, համայնքային գրադարանների հավաքածուները ժամանակակից գրականությամբ համալրելու, տեսականին նորացնելու նպատակով «Շարժական գրադարան» (բիբլիոբուսի) միջոցով Սյունիքի մարզային, Մեղրիի, Ագարակի, Քաջարանի, Սիսիանի, Գորիսի քաղաքային համայնքային գրադարաններին և Գորիսի համալսարանի գրադարանին տրամադրվել է 998 միավոր գրականություն: «Ռուսա-

² Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի 2010-2013 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշումը (4-րդ մաս) (26 հունիսի 2009 թվականի N 782-Ն) <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=52853> (22.05.2023):

կան գրքի կենտրոնի», Հանրապետական գիտատեխնիկական գրադարանի միջոցով Շիկահողի, Քաջարանի, Լեռնաձորի, Դոլրուսի, Շրվենանցի, Կաղնուտի գյուղական գրադարաններին տրամադրվել է 402 միավոր գրականություն: Համայնքային գրադարաններին, ընդհանուր առմամբ, տրվել է 1269 միավոր:

Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի 2014-2017 թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրում (Ծրագիր 2013, 58-65) առանձնացված են գրադարանները, որպես մարզի մշակութային կյանի պատասխանատուներ և կրողներ: Ըստ այդ ծրագրի՝ մարզում գործում է 126 գրադարան, որոնցից 30-ը քաղաքային համայնքների ենթակայության են, 96-ը՝ գյուղական, 1-ը՝ Սյունիքի մարզային գրադարանը՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության ենթակայության տակ: Մարզում ընդհանուր գրադարանային ֆոնդը կազմում է շուրջ 1.284.660 միավոր գրականություն: Ծրագրում, ի թիվս ձեռքբերումների, առանձնացված են մարզի գրադարանների առջև ծառացած խնդիրները: Մարզի գյուղական գրադարանների խնդիրները հիմնականում կապված են տարածքների կարգավիճակի, վերանորոգման, գույքի ձեռքբերման, գրքային ֆոնդերի համալրման, նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման հետ: Գրադարանների շենքային պայմանները հիմնականում անբավարար են, ինչը խիստ վտանգում է գրքային ֆոնդի պահպանությունը, լիակատար օգտագործումը: ՀՀ Սյունիքի մարզում գործող գրադարանների հիմնախնդիրներից է նոր գույքի ձեռքբերումը, ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով ապահովումը և առաջնայինը համարվում է Կապանի, Գորիսի, Մեղրիի, Ագարակի և Սիսիանի գրադարանների վերանորոգումը, նոր գույքով համալրումը: Մարզում գրադարանային ծառայությունների բարելավումը դիտարկվում է գրադարաններում ժամանակակից տեղեկատվական միջոցների ներդրմամբ, ինտերնետային ցանցին միացմամբ: Ընդհանուր գրադարանային ցանցում, ըստ առաջնայնության, կընդգրկվեն քաղաքային, այնուհետ գյուղական գրադարանները, որոնք նույնպես կիրականացնեն էլեկտրոնային

սպասարկում: Մարզի գրադարանների հիմնախնդիրների լուծման նպատակով նախատեսվում է մշակել համալիր ծրագիր, ուր կներառվեն գրադարանների վերանորոգման, գրքային հավաքածուների համալրման, նոր տեխնիկական միջոցների ներդրման հարցերը:

Երբ համեմատեցինք վերը նշված ծրագրերը, պարզ դարձավ, որ ծրագրի մի շարք կետեր նույնությամբ, գրեթե բառացի կրկնվում են: Սա փաստում է, որ երկրորդ ծրագիրը կազմվել է առաջինի հիմքի վրա՝ մասնակի փոփոխություններով: Սա խոսում է նաև գրադարանների նկատմամբ եղած որոշակի «անտարբերության» և տվյալները ստուգելու անհրաժեշտության մասին:

2017 թ. Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի մինչև 2025 թվականը զարգացման ռազմավարության մեջ մարզի գրադարանները նույնպես ընդգրկված են: Ըստ այդ ռազմավարության՝ Սյունիքի մարզում գործում է 129 գրադարան: Եթե համեմատենք 2013 թ. ծրագրի հետ, գրադարանների թիվն ավելացել է 6-ով:

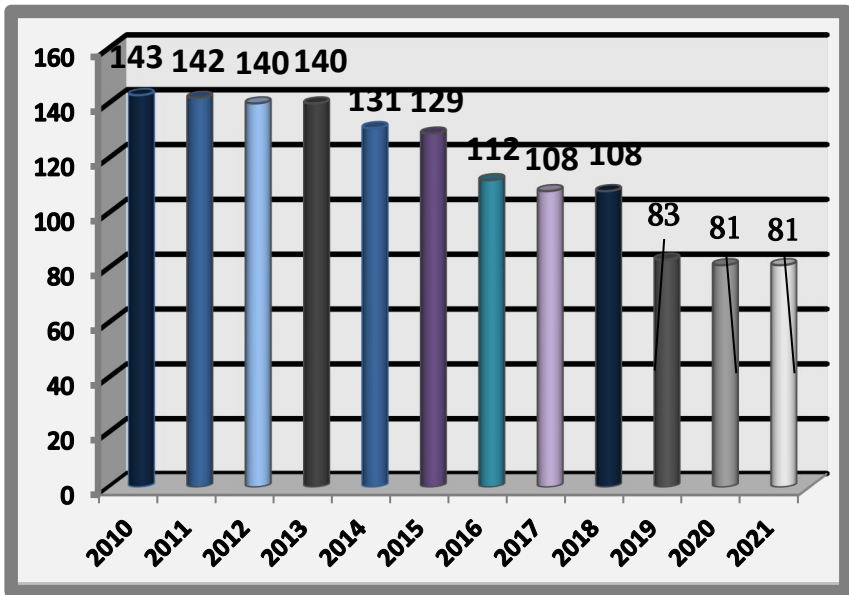
Յուրաքանչյուր տարի Հայաստանի ազգային գրադարանը տպագրության է հանձնում Հայաստանի Հանրապետության, նաև Արցախի Հանրապետության տարածքներում գործող գրադարանների ամենամյա վիճակագրական վերլուծությունը՝ հիմնված նրանց ամենամյա հաշվետվությունների վրա³: Այս գրքույկներում ներկայացվում են Հայաստանի ազգային, Խնկո Ապոր անվան ազգային մանկական, ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գիտական, Գիտատեխնիկական և Գիտաթժշկական գրադարանների, Երևան քաղաքի վարչական շրջանների (համայնքների) 23 գրադարանների, բուհական գրադարանների, ինչպես նաև 10 մարզային գրադարանների գործունեության տարեկան ամփոփ վերլուծությունը: Գրքի վերջում առանձնացվում են 10 մարզային գրադարանների կոնտակտային տվյալները:

³ Հայաստանի գրադարանները: Վիճակագրական վերլուծություն՝ <https://opac.flib.sci.am/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=173748> (22.05.2023):

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Գրքի ստեղծման համար հիմք է հանդիսանում ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության հաշվետվությունների ձև N 6-զմ ձևաչափը: Այսինքն, գրքում ներկայացվում են այն տվյալները, որոնք պաշտոնապես գրանցվում են ՀՀ վիճակագրական ծառայությունում և պաշտոնական փաստաթղթերում: Մինչդեռ այդ տվյալների իսկությունը ստուգելու խնդիրը այդպես էլ առ այսօր մնում է չլուծված:

Ըստ ամենամյա տրամադրվող վիճակագրական տվյալների՝ Սյունիքի մարզում գործող գրադարանների պատկերը հետևյալն է (տե՛ս նկ. 1).

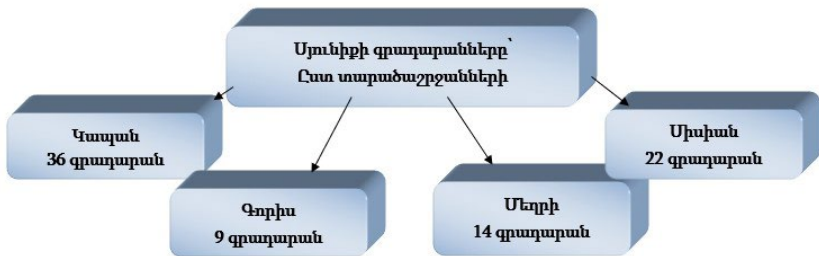
Նկ. 1

2010 թ. Սյունիքում գործել է 143 գրադարան: 2011-2013 թթ. գրադարանների ընդհանուր թիվը Սյունիքի մարզում համեմատաբար նույնն է եղել՝ տատանվելով 142-140-ի միջակայքում: Գրադարանների թիվը Սյունիքի մարզում կտրուկ անկում է ապրել 2014 թ.՝ 140-ից իջնելով 131-ի և 2016 թ.՝ հասնելով 112-ի: 2017 և 2018 թթ. Սյունիքում գործող գրադարանների թիվը պահպանվել է՝ ընդամենը

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

108 գրադարան: Վիճակն ավելի է վատացել 2019 թվականից սկսած, երբ գրադարանների թիվը կտրուկ նվազել է՝ հասնելով 83-ի, այնուհետ՝ 81-ի: 2010-2021 թթ. համեմատության արդյունքում Սյունիքում գրադարանների թիվը 143-ից հասել է 81-ի՝ կրճատվելով 42-ով: Նվազման պատճառները տարբեր են, սակայն ամենակարևոր համայնքների կողմից գումարներ չհատկացնելն է:

Ներկայացնենք Սյունիքում գործող գրադարաններն ըստ տարածաշրջանների 2020-2021 թթ. միջակայքում (տե՛ս նկ. 2)։

Նկ. 2

Համեմատությունը ցույց է տալիս, որ առաջատարը Կապանի տարածաշրջանն է, որին հաջորդում է Միսիանը, հետո՝ Մեղրին, իսկ վերջում՝ Գորիսը: Ներկայացնենք նաև Սյունիքի մարզի գրադարանները՝ ըստ տեսակների (տե՛ս աղյս. 1)։

Տարեթիվ	Մարզային	Քաղաքային	Գյուղական	Մանկական
2010	1	28	108	6
2011	1	28	107	6
2012	1	27	107	5
2013	1	27	107	5
2014	1	27	98	5
2015	1	28	96	4
2016	1	28	79	4
2017	1	25	78	4
2018	1	25	78	4
2019	1	23	56	3
2020	1	21	56	3
2021	1	21	56	3

Աղյս. 1

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Ինչպես տեսնում ենք, 2010-2021 թթ. միջակայքում մարզային գրադարանը շարունակել է իր գործունեությունը, քաղաքային գրադարանները կրճատվել են 7-ով: 2017 թ. փակվել են Մեղրիի տարածաշրջանից 3 քաղաքային գրադարան, Կապանի տարածաշրջանից՝ 2, Սիսիանի տարածաշրջանից՝ 2, ինչի արդյունքում Սյունիքում քաղաքային գրադարանների թիվը դարձել է 21: Այս ցուցանիշը պահպանվել է նաև 2021 թ.: Բոլորովին այլ է պատկերը գյուղական գրադարանների համար: Եթե 2010 թ. գյուղական գրադարանների թիվը կազմել է 108, ապա 2021 թ. թիվը դարձել է 56: Գյուղական գրադարանների թիվը կտրուկ անկում է ապրել 2014, 2017 և 2019 թթ.: 2018 թ. պահպանվել է 2017 թ. ցուցանիշը, իսկ 2020-2021 թթ.՝ 2019 թ. ցուցանիշը: Գյուղական գրադարանները փակվել են Սյունիքի մարզի բոլոր տարածաշրջաններում և հիմնական պատճառը համայնքների խոշորացումն է:

Ներկայացնենք նաև Սյունիքի մարզի հավաքածուների ընդհանուր պատկերը՝ ըստ տարեթվերի (տե՛ս աղյս. 2).

Տարեթիվ	Սյունիքի մարզի գրքային հավաքածուների ընդհանուր պատկերը
2010	1.272.546 միավոր
2011	1.274.531 միավոր
2012	1.263.434 միավոր
2013	1.243.669 միավոր
2014	1.250.541 միավոր
2015	1.255.437 միավոր
2016	1.274.531 միավոր
2017	1.249.727 միավոր
2018	1.187.906 միավոր
2019	1.120.606 միավոր
2020	1.122.631 միավոր
2021	1.094.309 միավոր

Աղյս. 2

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Համեմատությունից պարզ է դառնում, որ հավաքածուների ընդհանուր թիվը 2010-2021 թթ. միջակայքում ևս անկում է ապրել: Որոշակի աճ է գրանցվել 2011 թ., երբ թիվը ավելացել է մոտ 2000-ով: 2012-2015 թթ. նորից անկում է գրանցվել՝ 1.274.531 միավորից իջնելով մինչև 1.255.437 միավոր: 2016 թ. գրքային հավաքածուի թիվը կտրուկ աճել է, իսկ 2017 թվականից՝ իջել մինչև 1.094.309 միավորի: Գրքային հավաքածուների շարժը պայմանավորված է և՛ համալրման խնդիրներով, և՛ նոր ստացումներով ու դուրսգրումներով, և՛ համայնքների խոշորացման գործընթացով, և՛ ֆինանսական մի շարք խնդիրներով: Որպես օրինակ՝ ավելի մանրամասն ներկայացնենք 2017-2018 թթ. և 2020-2021 թթ. Ընդհանուր մուտքերն ու ելքերը (տե՛ս աղյս. 3, 4).

ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶ	2017 թ.	Մուտք	Ելք	2018 թ.
<u>Կապանի տարածաշրջան</u>	524.326	4856	5636	523.546
<u>Գորիսի տարածաշրջան</u>	211.092	225	61.971	149.346
<u>Մեղրիի տարածաշրջան</u>	179.451	53.268	53.085	179.634
<u>Սիսիանի տարածաշրջան</u>	334.858	522	-	335.380
Ընդամենը	1.249.727 միավոր	58.871 միավոր	120.692 միավոր	1.187.906 միավոր

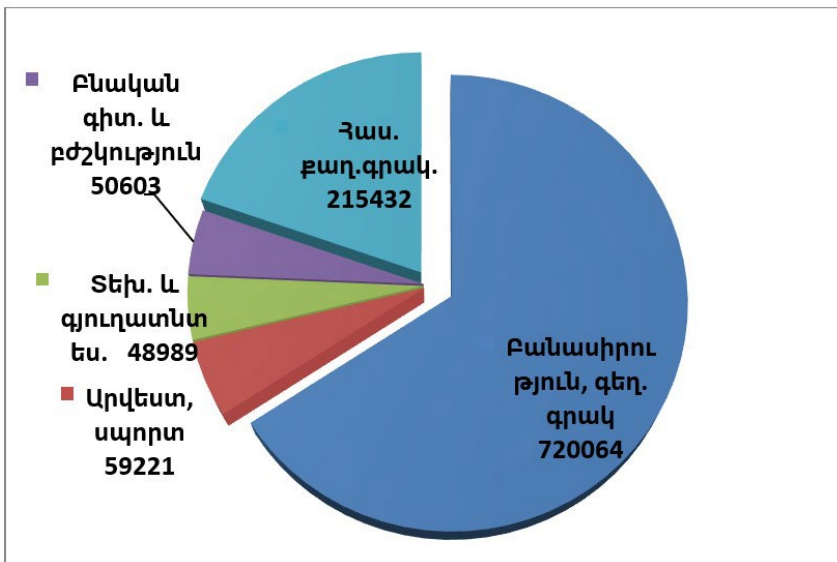
Աղյս. 3

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶ	2020 թ.	Մուտք	Ելք	2021 թ.
<u>Կապանի տարածաշրջան</u>	457.426	904	21.149	437.181
<u>Գորիսի տարածաշրջան</u>	149.857	186	-	150.043
<u>Մեղրիի տարածաշրջան</u>	179.674	28	-	179.702
<u>Սիսիանի տարածաշրջան</u>	335.674	261	8552	327.383
Ընդամենը	1.122.631	1379	29.701	1.094.309

Աղյս. 4

Ուշագրավ պատկեր է ներկայացնում Սյունիքի մարզի 2021 թ. գրքային հավաքածուն՝ ըստ թեմատիկ տեսականու: Առկա 1.094.309 միավոր գրականությունն ըստ բովանդակության բաժանվում է հետևյալ խմբերի (տե՛ս նկ. 3)։

Նկ. 3

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Առանձնացնենք Սյունիքի մարզում գրանցված ընթերցողների թիվն ու հաճախումը 2010-2021 թթ. միջակայքում (տե՛ս աղյս. 5):

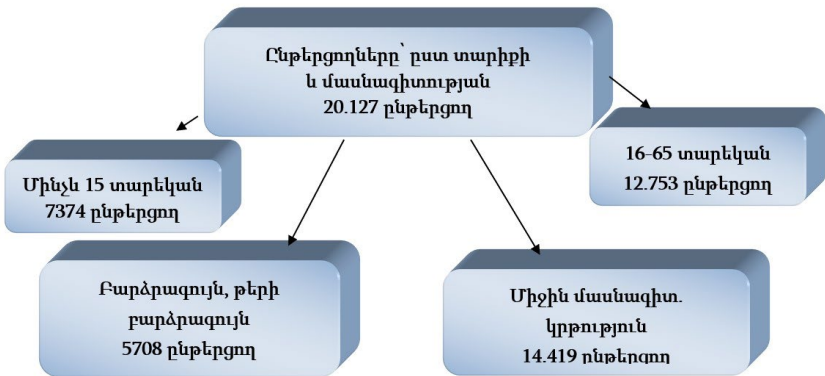
Տարեթիվ	Ընթերցողների թիվ
2010	39.594 ընթերցող
2011	38.924 ընթերցող
2012	38.262 ընթերցող
2013	37.002 ընթերցող
2014	36.549 ընթերցող
2015	36.106 ընթերցող
2016	32.117 ընթերցող
2017	30.583 ընթերցող
2018	27.592 ընթերցող
2019	28.611 ընթերցող
2020	14.951 ընթերցող
2021	20.127 ընթերցող

Աղյս. 5

Աղյուսակից պարզ է դառնում, որ 2010-2021 թ. Ընթերցողների թիվը պակասել է շուրջ 19.400-ով: Թվի նվազումը կտրուկ չի եղել, այլ համաչափ՝ յուրաքանչյուր տարի իջնելով 1000-2000-ով: Ընթերցողների թվի նվազումը մեծամասամբ կապված է արտագաղթի, տարածաշրջանում տիրող ռազմական լարվածության, ինչպես նաև ավելացող սոցիալական խնդիրների հետ: Սյունիքի մարզի գրադարանների թիրախային օգտվողները շարունակում են մնալ աշակերտներն ու ուսանողները, սակայն աշակերտների թիվը դպրոցներում նվազել է, իսկ ուսանողները մեծամասամբ սովորում են Երևանում և օգտվում են մայրաքաղաքի գրադարաններից:

2021 թ. ընթերցողների տվյալները ներկայացնենք նաև ըստ տարիքի և մասնագիտության (տե՛ս նկ. 4):

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Նկ. 4

Հետաքրքիր պատկեր է ներկայացնում նաև սպասարկված գրականության քանակը (տե՛ս աղյս. 6):

Տարեթիվ	Տաքք
2010	806.956 միավոր
2011	787.040 միավոր
2012	753.388 միավոր
2013	745.535 միավոր
2014	703.275 միավոր
2015	648.549 միավոր
2016	612.930 միավոր
2017	561.659 միավոր
2018	458.185 միավոր
2019	475.934 միավոր
2020	219.279 միավոր
2021	295.396 միավոր

Աղյս. 6

Ընթերցողների թվի նվազման հետ մեկտեղ 2010-2021 թթ. միջակայքում նվազել է նաև սպասարկված գրականության քանակը:

Սյունիքի գրադարաններում աշխատող գրադարանավարների քանակն ու կրթական մակարդակը հետևյալն է.

➤ 2012-2013 թթ. Սյունիքի մարզի գրադարանների աշխատողների թիվը կազմել է 198: Նրանցից 19-ը ունեցել է 1-5 տարվա

աշխատանքային ստաժ, 18-ը՝ բարձրագույն, մյուսները՝ միջին մասնագիտական կրթություն:

➤ 2014-2015 թ.՝ 199 աշխատող:

➤ 2016 թ.՝ 186 աշխատող, որից 45-ն է ունեցել 5 և ավելի տարվա աշխատանքային ստաժ: Նրանցից 46-ն ունեցել է բարձրագույն, իսկ մյուսները՝ միջին մասնագիտական կրթություն:

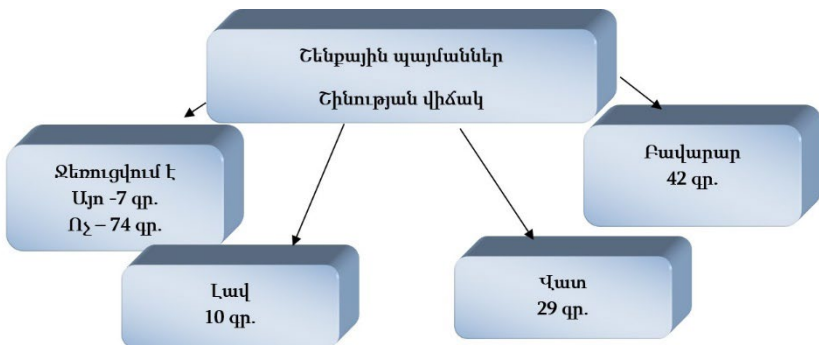
➤ 2020-2021 թթ.՝ 142 գրադարանավար: Նրանցից 13-ն ունի առնվազն 5 տարվա աշխատանքային ստաժ, 37-ն էլ գրադարանային գործի մասնագիտական կրթություն: Ըստ աշխատակիցների թվաքանակի՝ առաջին տեղում են Կապանի գրադարանները՝ 90, այնուհետև Գորիսինը՝ 20, Մեղրիինը՝ 6 և Սիսիանի գրադարանները՝ 26 աշխատակիցներով: Մարզի գրադարանների աշխատակիցներից բարձրագույն կրթություն ունեն՝ Սիսիանից 4, Մեղրիից՝ 1, Գորիսից՝ 10, Կապանից՝ 24 աշխատակիցներ: Սյունիքի մարզային գրադարանը 2021 թ. դրությամբ ունի 29 աշխատող: Նրանցից երեքն ունեն առնվազն 3 տարվա աշխատանքային ստաժ: Միջին մասնագիտական կրթություն ունի 14, իսկ բարձրագույն կրթություն՝ 15 աշխատող: Համայնքային գրադարաններում 2021թ. դրությամբ աշխատում է 61 աշխատող: Նրանցից 4-ն ունեն առնվազն 5 տարվա աշխատանքային ստաժ, 9-ն ունեն բարձրագույն, իսկ 52-ը՝ միջին մասնագիտական կրթություն:

2016 թ. Հայաստանի ազգային գրադարանը ՀՀ Մշակույթի նախարարության հետ համատեղ ձեռնամուխ եղավ ՀՀ տարածքում գործող մարզային և համայնքային գրադարանների վիճակագրական տվյալների հավաքագրման աշխատանքներին: Կազմվեց համապատասխան ձևաթուղթ, որն ուղարկվեց բոլոր մարզերին և համայնքներին՝ լրացնելու համար: Ստացված տվյալներն ամփոփելուց հետո դրանք համեմատվեցին նույն թվականի պաշտոնական տվյալների հետ: Ստացվեց բոլորովին այլ պատկեր: Քանի որ մեր ուսումնասիրության խնդիրը Սյունիքի մարզի գրադարանների

վիճակագրական ընդհանուր պատկերը ստանալն է, հենց մարզի օրինակով էլ ցույց տանք տարբերությունները:

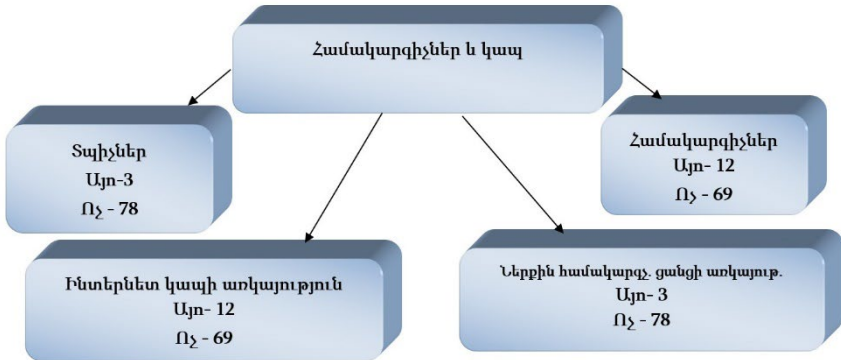
Ըստ պաշտոնական տվյալների՝ Սյունիքի մարզում 2016 թ. գործել է 112 գրադարան՝ ի տարբերություն 2015 թ., երբ գործող գրադարանների թիվը եղել է 129: Նշենք, որ 2016 թ. Սյունիքի մարզի համայնքների ընդհանուր թիվը, ինչպես և այսօր, 138-ն էր: Պաշտոնական տվյալներից պարզ է դառնում, որ ոչ բոլոր համայնքներում են առկա եղել գրադարաններ:

Ըստ Հայաստանի ազգային գրադարանի հավաքագրած տվյալների, որոնք նաև ներկայացվել են նախարարությանը, Սյունիքի մարզի համայնքների թիվը 138 է, ձևաթուղթը ուղարկվել է 110 համայնքի, լրացրել է 83 համայնք: Ըստ այդմ՝ գրանցվել է, որ մարզում գործում է 83 գրադարան, չի գործում 7 գրադարան (7 համայնք նշել է, որ գրադարանը չի գործում), 20 համայնքի գրադարանների մասին տեղեկություններ ընդհանրապես չեն արձանագրվել: Մինչդեռ ըստ պաշտոնական վիճակագրական տվյալների՝ 2016 թ. մարզում գործել է 112 գրադարան: Իրականացված հարցման շնորհիվ պարզ դարձավ, որ մարզի գործող գրադարաններում առկա են բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք վերջնական լուծում չեն ստացել: Պատկերը հետևյալն է (ներկայացված են 2016 թ. հարցման արդյունքները, տե՛ս նկ. 5)։

Նկ. 5

Գրադարաններում առկա համակարգիչների, ինտերնետային ցանցի, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների վերաբերյալ պատկերը հետևյալն է (տե՛ս նկ. 6)։

Նկ. 6

Կարելի է փաստել, որ խնդիրները շատ ավելի խորը արմատներ ունեն։ Մարզի գրադարանների տեղեկատվական հագեցվածությունը դեռևս ցածր մակարդակի վրա է։ Բարվոք են մարզային գրադարանը և քաղաքային գրադարանները, մինչդեռ գյուղական գրադարաններում խնդիրը հրատապ լուծման կարիք ունի։

Մի առանձին խնդիր է նաև գրադարանավար-մասնագետների առկայությունը գրադարաններում։ Նշենք, որ գրադարանային գործը խորհրդային շրջանում զարգացման որակական փուլի է հասել առաջին հերթին հենց մասնագետների շնորհիվ և գրադարանային ոլորտի համար կադրերի պատրաստման շնորհիվ։ Մինչդեռ հետանկախության շրջանում այս մասնագիտությանը վերագրվեց «երկրորդական» դեր։ Այսօր Հայաստանի բոլոր գրադարաններում կա մասնագետների պակաս։ Փոխվել են գրադարաններին առաջադրվող պահանջները, փոխվել է գրադարանավարի դերը։ Անհրաժեշտ է պատրաստել մասնագետներ՝ համայնքային գրադարանները «փրկելու» համար։

Ամփոփում

Սյունիքի մարզի գրադարանների գործունեության վիճակագրական վերլուծությունից ակնհայտ են դառնում ոլորտում առկա խնդիրները: Տեղեկատվական համակարգի զարգացումը նպաստել է գիրք-գրադարան-ընթերցող կապերի ընդլայնմանը, սակայն պարզ է նաև, որ Սյունիքի տարբեր գրադարաններում առկա է ընթերցողների թվի կրճատում: Ընթերցողների շրջանում մեծ թիվ են կազմում 15 և ավելի բարձր տարիք ունեցողները:

Վիճակագրական վերլուծությունը ի հայտ է բերում գրադարանային ֆոնդի համալրման բազմաթիվ խնդիրներ, ինչպես նաև աշխատողների շրջանում որոշակի կրճատումներ: Մտահոգիչ է նաև գրադարանային աշխատողների բարձրագույն մասնագիտական կրթություն ունենալու հարցը, քանի որ աշխատողների շրջանում ավելի մեծ թիվ կազմում են միջին մասնագիտական կրթություն ունեցողները:

Կարևոր են նաև մարզային գրադարանների միջև տեղեկատվական-հաղորդակցական ճկուն միջավայրի ստեղծման աշխատանքները, որոնք ստեղծելու համար անհրաժեշտ է մշակված գործողությունների իրագործում:

Շատ կարևոր է ոլորտում վերապատրաստման ծրագրերի իրագործումը, ինչը, անշուշտ, դրական դերակատարում կունենա աշխատողների մասնագիտական պատրաստվածության բարձրացման, որոշակի հմտությունների ձեռքբերման հարցում: Անհրաժեշտ է մարզերում անցկացնել դասընթացներ, սեմինարներ, հետաքրքիր ծրագրեր, որոնք կխթանեն գրադարանային գործի զարգացումը: Մենք քաջատեղյակն ենք, որ ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարությունը և Հայկական գրադարանային ասոցիացիան յուրաքանչյուր տարի անցկացնում է դասընթացներ առկա և հեռակա ձևաչափով: Դրանք պետք է շարունակական և թիրախավորված լինեն:

Հարկավոր է ընդլայնել պետական աջակցության սահմանները, ֆինանսական հատկացումները, որպեսզի տարեցտարի նվա-

զող համայնքային գրադարանները կարողանան լուծել իրենց խնդիրները:

Օգտագործված գրականության ցանկ (References)

ԱՂՈՅԱՆ 2015 – Աղոյան, Ն. (2015), Էլեկտրոնային գրքի ձևաչափերի ներկայացում և դրանց կիրառումը հայատառ նյութերի պարագայում, *Բանբեր Հայաստանի գրադարանների* (Երևան), 1(1), 13-17 [Aghoyan, N. (2015) Introducing e-Book Formats and Their Applications for Armenian Script Materials, *Bulletin of Armenian Libraries* (Yerevan), 1(1), 13-17];

ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ, ՇԻՐԻՆՅԱՆ ԵՎ ՈՒՐԻՇՆ. 1996 – Զարգարյան, Տ. (կազմ.) (1996), *Գրադարանները փոփոխվող աշխարհում: Նոր տեխնոլոգիաներ համագործակցության նոր ձևեր: Մեթոդական ձեռնարկ*, կազմ.՝ Տ. Զարգարյան, Ա. Շիրինյան, Կ. Խաչատրյան, Հ. Ավետիսյան, Երևան, 68 [Zargaryan, T. (1996), *Gradarannery Popokhvogh Ashkharum. Nor Tekhnologianer Hamagortsakts'utyan Nor Dzever. Metodakan Ughets'uyts'*, T. Zargaryan, A. Shirinyan, K. Khachaturyan, H. Avetisyan, Yerevan, 68];

ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ 2002 – Զարգարյան, Տ. (2002), *Թվային գրադարաններ*, Երևան, Հեղ. հրատ., 168 [Zargaryan, T. (2002), *Tvayin Gradaranner*, Yerevan, Hegh. Hrat., 168];

Ծրագիր 2013 – Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի 2014-2017 թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագիր, Կապան, 2013 [Hayastani Hanrapetutyan Syuniki Marzi 2014-2017 Tvakaneri Sots'ial-Tntesakan Zargats'man Tsragir, Kapan, 2013]: <http://syunik.mtad.am/development-plan/> (22.05.2023)

ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ 2022 – Մուրադյան, Լ. (2022), Հայաստանի գրադարանները 2021 թվականին: Աշխատանքների վիճակագրական վերլուծություն, Երևան, Հայաստանի ազգային գրադարան, 107 [Muradyan, L. (2022), *Hayastani Gradarannery 2021 Tvakanin. Ashkhatanqneri Vichakagran Verluts'utyun*, Yerevan, National Library of Armenia, 107];

ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ, ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ 2023 – Մուրադյան, Պ., Գրիգորյան, Մ., Մարզային գրադարանների զարգացման միտումները, *Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու* (Երևան), 14, 404-418 [Muradyan, P., Grigoryan, M. (2023), Development Trends of Regional Libraries, *Collection of Scientific Articles of Gavar State University* (Yerevan), 14, 404-418].

**LIBRARIES OPERATING IN SYUNIK REGION
STATISTICAL ANALYSIS
(2010-2021)**

LIANNA GASPARYAN
Syunik Regional Library

Key words: Syunik region, regional and community libraries, statistical analysis, library collections, Library service.

From the statistical analysis of the activities of the libraries of Syunik region, it becomes clear that many problems are accumulated in this field. The development of the information and communication systems has contributed to the expansion of book-library-reader connections, but it is also clear that there is a reduction in the number of readers in various libraries of Syunik. According to the statistics the number of readers has decreased from year to year. The biggest quantity of library patrons from Syuni region by age are 15 years and older.

The statistical analysis reveals many problems of replenishment of the library collections, as well as certain reductions in the number of employees. The question of having librarians graduated from the “Library and information Science” faculty is actual,

It is also important to create a flexible information-access-database environment abetween regional libraries, which requires the implementation of elaborate actions.

It is very important to implement life-long learning programs for the LIS professionals, which will certainly have a positive role in increasing the professional training of workers and acquiring certain skills. It is imperative to hold courses, seminars, interesting programs in regions that will promote the development of library work.